

УДК 336.719

Вимірювання банківської продуктивності на основі витрат: часовий та просторовий аспекти

Іванов В.Г.

аспірант кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

У статті визначено підходи до оцінки банківської продуктивності: виробничий, посередницький та на основі витрат користувачів. Доведено доцільність використання підходу на основі витрат користувачів. Проаналізовано динаміку продуктивності банків України та визначено її основні детермінанти на макро- та мікрорівнях.

Ключові слова: продуктивність, банки, банківський випуск, витрати банків, процентні витрати, витрати на формування резервів.

Иванов В.Г. ИЗМЕРЕНИЕ БАНКОВСКОЙ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ НА ОСНОВЕ ЗАТРАТ: ВРЕМЕННОЙ И ПРОСТРАНСТВЕННОЙ АСПЕКТЫ

В статье определены подходы к оценке банковской продуктивности: производственный, посреднический и на основе затрат пользователей. Доказана целесообразность использования подхода на основе затрат пользователей. Проанализирована динамика производительности банков Украины и определены ее основные детерминанты на макро- и микроуровнях.

Ключевые слова: производительность, банки, банковский выпуск, расходы банков, процентные расходы, расходы на формирование резервов.

Ivanov V.G. MEASURING BANK'S PRODUCTIVITY BASED ON EXPENSES: TIME AND SPACE ASPECTS

The article outlines approaches to assessing bank productivity. They are the production approach, the intermediation approach, and the user-cost approach. The expediency of using a user-based approach has been proven. The dynamics of productivity of Ukrainian banks has been analyzed and its main determinants at macro and micro levels has been determined.

Keywords: productivity, banks, bank output, bank expenses, interest expense, expenses on provisions.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні тенденції розвитку банків характеризуються суттєвими змінами в умовах їхньої діяльності (посиленням конкуренції, постійним зростанням вимог до капіталу, переходом на Базельські стандарти, зниженням рентабельності традиційних банківських операцій, погіршенням якості активів) та викликають необхідність використання адекватних управлінських технологій у сфері оптимізації фінансових результатів і ризиків.

Розроблення й упровадження науково обґрунтованої стратегії розвитку банківської системи України, розв'язання науково-практичних завдань зростання прибутковості банківських установ як її об'єктивно необхідної передумови, зважаючи на необхідність подолання кризових явищ, передбачають побудову та використання дієвих інструментів оптимізації вартості та ефективного розміщення фінансових ресурсів за умови дотримання прийняттого рівня ризиків.

Актуальність питань вимірювання й оцінки банківської продуктивності пов'язана з необхідністю підвищення якості організації про-

цесів управління фінансовими результатами банку, визначення економічної ефективності діяльності його окремих підрозділів та продуктів, особливо в умовах негативного впливу фінансової світової кризи та зовнішніх політичних шоків на діяльність вітчизняних банківських установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням оцінки банківської продуктивності, ефективності й оптимізації витрат присвячено праці таких науковців та практиків, як: П. Атанасоглу, А. Бергер, Е. Георгіу, Л. Жердецька, Л. Кузнєцова, К. Фрейксас, Ж. Рочет, Б. Хамфрі та ін.

Віддаючи належне науковим напрацюванням зарубіжних та вітчизняних учених із проблем формування теоретико-методологічних основ формування банківських витрат та продуктивності, варто зауважити, що питання визначення концептуальних засад формування обґрунтованого механізму оцінки банківської продуктивності недостатньо розроблено як у науковому, так і в організаційно-прикладному аспектах. Так, потребують подальшого дослідження підходи до визначення банків-

ської продуктивності, оцінки витрат банків у її формуванні та макро- та мікроекономічних чинників, що її визначають.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження, результати якого викладено у статті, є розроблення науково-методичних засад оцінки банківської продуктивності на основі витрат та оцінка основних чинників, що впливають на продуктивність діяльності банків України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вимірювання випуску банківських продуктів та послуг є вихідною точкою емпіричних досліджень, пов'язаних із вимірюванням продуктивності та вивченням ефективності банківської діяльності. Проте серед учених-економістів немає єдиної точки зору стосовно визначення випуску банківських продуктів та послуг. Це пов'язано зі специфікою банківських продуктів та послуг: нематеріальним характером та взаємозалежністю. Зокрема, банки надають широкий спектр комплексних послуг, які часто важко відокремити та кількісно оцінити, тоді як інші послуги надаються без явної оплати.

У літературі існує три альтернативних підходи до вимірювання послуг банку на основі класичної мікроекономічної теорії [1; 2]: виробничий, посередницький та на основі витрат користувачів.

Виробничий підхід базується на тезі, що банки виробляють кілька категорій позик та депозитів, використовуючи працю та капітал як ресурси. «Випуск повинен вимірюватися з погляду того, що банки роблять те, що призведе до виникнення операційних витрат» [3]. Проте критики цього підходу стверджують, що критерій витрат не дає змоги відрізнити фінансові витрати від фінансових результатів. Також цей підхід непослідовно застосовується або до обсягів (кількість облікових записів або транзакцій), або до термінів вартості. Найчастіше використовуються дані у вартісному вираженні, оскільки вони є більш доступними.

Посередницький підхід підкреслює відповідну роль банків, тобто той факт, що вони залучають депозити та позиковий капітал, які вони конвертують у позики та інші активи. Значення кредитів використовується для вимірювання випуску продукції, тоді як депозити разом із трудовими ресурсами включаються до витрат. Особливе значення має питання про те, чи є депозити випуском (виробничий підхід) або витратами (підхід посередництва), що становить основну відмінність між цими

двома підходами. Депозити можуть бути кваліфіковані як випуск, оскільки вони пов'язані з наданням низки послуг, не пов'язаних безпосередньо з оплатою, таких як послуги зі зберігання та оплати (безкоштовні чекові книжки, використання банкоматів тощо), які клієнти отримують в обмін на свої вклади. З іншого боку, депозити можуть кваліфікуватися як витрати (вхідні дані), оскільки кошти, які банки залучають через депозити, використовуються для «виробництва» позик та інших банківських активів [4].

Підхід на основі витрат користувачів вирішує практичні аспекти проблеми, спираючись на споживчу вартість грошей, щоб визначити, чи є актив або зобов'язання банку вхідним або вихідним. Для активу банку вартість користувача визначається як різниця між базовою ставкою (що являє собою альтернативну вартість банку) та процентною ставкою (ставкою прибутковості), пов'язаною з володінням цим активом [5]. Для банківських зобов'язань вартість грошових коштів користувача визначається як різниця між процентною ставкою, пов'язаною із цим зобов'язанням, та базовою ставкою. В обох випадках якщо вартість грошей користувача є позитивною (негативною), то відповідний актив або зобов'язання розглядається як витрати (випуск).

На нашу думку, найбільш раціональним для оцінки продуктивності банківської діяльності є підхід на основі витрат користувачів. З огляду на це, пропонуємо обсяг банківського випуску визначати як валові доходи банків, а витрати – як загальну суму витрат. Отже, узагальнюючий показник банківської продуктивності розраховуватиметься так:

$$Productivity = \frac{Output}{Input}, \quad (1)$$

де Output – сума доходів, Input – сума витрат.

Динаміку продуктивності банків України та вплив на неї загальноекономічного стану ілюструють дані рис. 1.

Дані рис. 1 свідчать про те, що продуктивність банків України в посткризовий період переважно знаходиться поза межами беззбиткової діяльності. Відновлення позитивного рівня показника та мінімізацію збиткових значень можна було спостерігати в період 2011–2013 рр., проте перевищення витрат над доходами починається вже з 2014 р. У 2016 р. в окремі місяці діяльність банків характеризувалася позитивною продуктивністю, проте наприкінці 2016 р. значний збиток зумовив від'ємний фінансовий результат

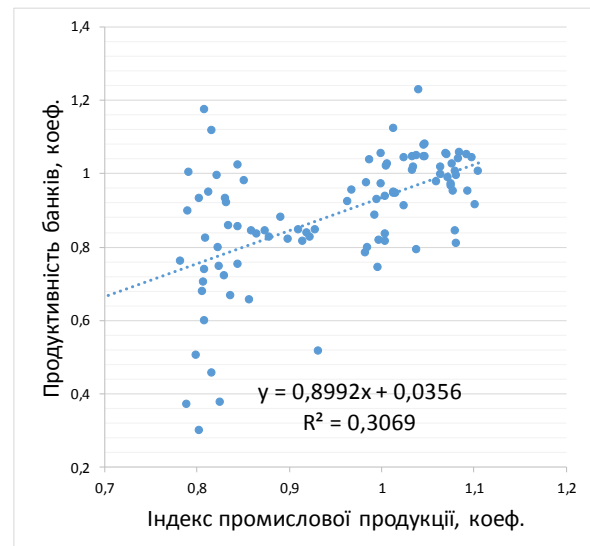
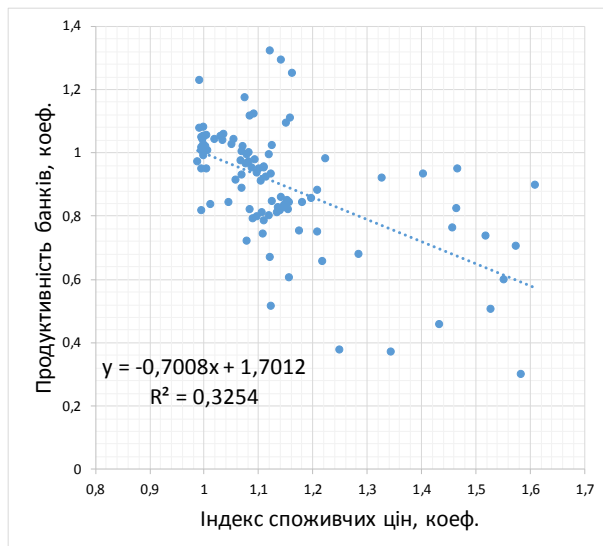

Рис. 1. Динаміка продуктивності банків України та зв'язок з основними показниками розвитку економіки в 2009 – I півріччі 2017 рр.

Джерело: власна розробка за даними [6; 7]

за підсумками року; аналогічно можна охарактеризувати динаміку показника в 2017 р.

Збиткова робота банків України та недостатня продуктивність зумовлені економічною ситуацією: високою інфляцією та недостатнім розвитком промисловості. Зазначене підтверджується зв'язком між продуктивністю та індексом споживчих цін та індексом промислової продукції, що проілюстровано на рис. 1. Так, між показником споживчих цін та банківською продуктивністю існує статистично слабкий зв'язок на рівні 32,54%: технічно це означає, що 32,54% коливання показника продуктивності банківської системи України на 32,54% пояснюється коливанням інфляції.

Значення коефіцієнта детермінації на рівні 32,54% є достатнім для подібних економічних моделей. Причому з рисунка видно, що за інфляції вище за 20% банківська продуктивність набуває від'ємного значення. Отже, банки здатні отримувати прибуток та забезпечувати позитивну продуктивність лише за економічних умов, за яких рівень споживчих цін не перевищує 20%.

Аналогічно близько 30% показника співвідношення банківських доходів та витрат пояснюється зростанням промислового виробництва (значення коефіцієнта детермінації становить 30,69%). Статистично зв'язок слабкий, проте достатній для пояснення еконо-

мічних чинників, що спричиняють коливання досліджуваного показника банківської продуктивності. Також необхідно відзначити, що існує лише декілька спостережень, які характеризуються позитивною продуктивністю за від'ємного зростання промислового виробництва. Більшість спостережень свідчить про те, що наявність позитивної динаміки в економіці спричиняє й позитивний результат діяльності банків та їхньої продуктивності.

Серед мікроекономічних чинників банківської продуктивності передусім необхідно дослідити активність формування процентних доходів та величину втрат від ризиків, що втілюються у витратах на формування спеціальних резервів [8, с. 125]. Можна висунути припущення, що найбільш продуктивними будуть банки, які мають найбільшу частку процентних доходів, тобто передбачається наявність позитивного статистично значущого зв'язку між часткою процентних доходів у валових доходах. Витрати на формування резервів вважаємо, навпаки, основним чинником, який негативно впливає на продуктивність банківської діяльності.

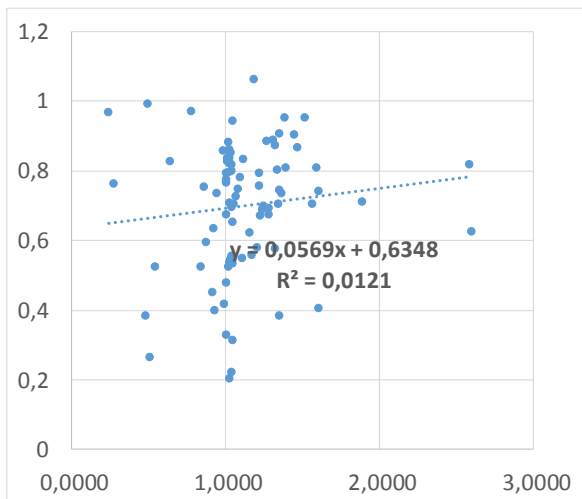
Результати тестування висунутих припущень ілюструють дані рис. 2.

У дослідженні було висунуте припущення, що найбільш прибутковими є банки, у структурі доходів яких домінують процентні, оскільки кредитні – це основні та найбільш прибуткові складники банківських продуктів. Водночас у сучасних умовах це припущення

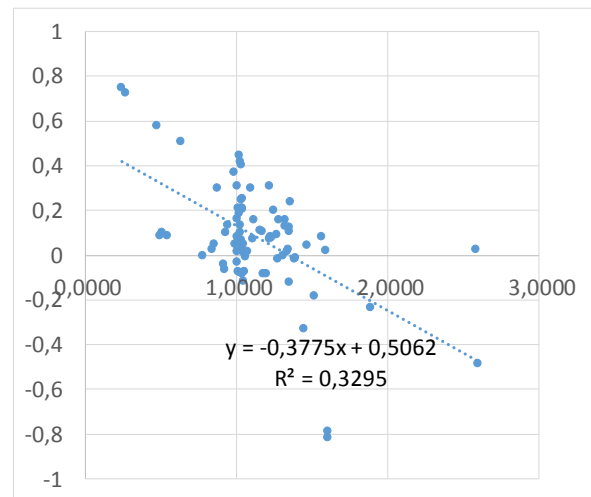
не підтвердилося (коефіцієнт детермінації на рис. 2.1. свідчить про відсутність зв'язку): у кризових умовах значення мають передусім не джерела доходів, а вміння оптимізувати структуру витрат. Причому основними витратами, що чинять значний негативний вплив на фінансові результати банків та їхню продуктивність, є витрати на формування резервів. Отже, витрати сучасних банків є наслідком непродуманої кредитної політики та складної економічної ситуації, яка спричиняє погіршення фінансового стану позичальників.

Висновки з цього дослідження. У статті проаналізовано продуктивність банківського сектору економіки України як співвідношення валових доходів і витрат. Установлено, що в посткризовий період продуктивність банківського сектору була від'ємною з частковим відновленням позитивної динаміки в 2011–2013 рр., проте підсилення економіко-політичної нестабільності зумовлює нестабільну та здебільшого негативну динаміку показника. Визначено, що в умовах, коли рівень інфляції перевищує 20%, банківська продуктивність набуває від'ємного значення. Також забезпечення позитивної продуктивності майже неможливе за зменшення промислового виробництва. Таким чином, основними передумовами відновлення позитивної продуктивності діяльності банків України є забезпечення сталого економічного розвитку та помірної інфляція.

Стосовно мікроекономічних детермінант банківської продуктивності варто зазначити

2.1. Частка процентних доходів у валових доходах

2.2. Частка витрат на формування резервів у валових витратах

Рис. 2. Залежність показника банківської продуктивності від основних складників доходів та витрат станом на 01.07.2017

Джерело: власна розробка за даними [6]

таке: ефективне управління проблемною заборгованістю та пошук джерел диверсифікації доходів забезпечить відновлення беззбиткової діяльності українських банків.

Серед напрямів подальшого дослідження передусім варто виділити більш глибокий аналіз структури банківських доходів та витрат та чинників, що її визначають

ЛІТЕРАТУРА:

1. Humprey David B. Productivity in Banking and Effects from Deregulation. / David B. Humprey // *Economic Review*. – 1991. – March/April – 28 p.
2. Athanasoglou P., Georgiou E., Staikouras C. Assessing output and productivity growth in the banking industry / Panayiotis P. Athanasoglou, Evangelia A. Georgiou, Christos C. Staikouras. // *Bank of Greece. Working Paper*. – 2008. – November. – 52 p.
3. Xavier F., J. Rochet. Microeconomics of banking / Xavier Freixas and Jean-Charles Rochet. – Massachusetts institute of technology. – 1999. – 332 p.
4. Andreas B., Juergen M. Productivity in banks: myths & truths of the Cost Income Ratio / Andreas Burger, Juergen Moormann // *Banks and Bank Systems*. – Volume 3. – Issue 4. – 2008 – 10 p.
5. Berger A. and Humphrey D. Measurement and Efficiency Issues in Commercial Banking / Output Measurement in the Service Sectors. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nber.org/books/gril92-1>.
6. Доходи та витрати банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
7. Індекси промислової продукції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/prom.htm.
8. Кузнєцова Л.В. Сучасні підходи до планування фінансової діяльності банківських установ / Л.В. Кузнєцова // *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. – 2012. – Т. 1. – № 5. – С. 123–126.